

К. І. СТЕПАНЮКкандидат педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет**ПОЕТАПНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

У статті розглядається поетапність формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Подається характеристика підготовчого, проектно-пошукового та навчально-професійного етапів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Наведено особливості формування таких груп дослідницьких умінь: організаційно-пошукових, когнітивно-операційних, технологічно-проектувальних, комунікативно-рефлексивних.

Ключові слова: дослідницькі уміння, формування, організаційно-пошукові, когнітивно-операційні, технологічно-проектувальні, комунікативно-рефлексивні уміння.

У Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012 р.) зазначається, що головними завданнями реформування вищої освіти є виховання особистості, здатної здійснювати продуктивну професійну діяльність на високому науковому та фаховому рівнях [2]. Так, відповідно до Державного галузевого стандарту напряму підготовки 6.010102 “Початкова освіта” майбутні вчителі початкової школи мають володіти знаннями, навичками, прийомами навчання всіх предметів початкового циклу та вміло використовувати їх під час вирішення педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань у початковій школі [1]. У свою чергу програми початкової школи вимагають від учителів формування в учнів дослідницьких умінь: “дослідницьких умінь і здатності учнів спостерігати за об’єктами і явищами живої і неживої природи”; “способів навчально-пізнавальної діяльності учнів, мисленнєвих дій та операцій шляхом аналізу, порівняння, узагальнення й класифікації природних об’єктів” (“Природознавство” 1–4 клас); “оволодіння узагальненими способами дій; моделювання культурних і життєвих рольових стандартів поведінки” (“Я у світі” 3–4 клас); “формування у молодших школярів прийомів самостійної роботи з дитячими книжками, уміння здійснювати пошук, добір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань” (“Літературне читання” 2–4 клас); “формування початкових навичок знаходити, використовувати, створювати і поширювати повідомлення та дані, застосовуючи для цього інформаційно-комунікаційні технології” (“Сходінки до інформатики” (2–4 клас) [4]. Відтак майбутній учитель початкової школи має не тільки сам володіти всім комплексом дослідницьких умінь, а й сформувати такі вміння в учнів. Отже, об’єктивною є необхідність підвищення вимог до професійної компетентності фахівців, зокрема щодо формування в майбутніх учителів дослідницьких умінь і готовності до їх розвитку в учнів.

За останні десятиліття у вітчизняній педагогічній науці здійснені спеціальні дослідження змісту професійно-педагогічних умінь (О. Абдулліна, О. Остряньська, В. Сластьонін, Л. Спирін та ін.) та особливостей формування дослідницьких умінь окремих категорій фахівців, а саме: майбутніх учителів іноземної мови (М. Князян), трудового навчання (В. Борисов, Є. Кулик, О. Рогозіна, В. Стешенко), географії (О. Миргородська), музики (В. Лісовий, М. Фалько), суспільствознавчих дисциплін (І. Єрмакова); студентів: педагогічного коледжу (С. Балашова) та ін. Проте на сьогодні недостатньо розробленою залишається проблема формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи в цілому та засобами організації різних видів діяльності, зокрема проектної.

Метою статті є висвітлення поетапності формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності.

Поетапність формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи забезпечувалася низкою загальнопедагогічних і методичних дисциплін, педагогічною практикою та самостійною науково-дослідницькою діяльністю студентів, участю у роботі гуртків, вивченням спецкурсу “Технологія проектування в початковій школі”, які забезпечували безперервний характер у процесі навчання в педагогічному виші (див. рис. 1).

На кожному етапі експериментального навчання основна увага приділялася виробленню певних видів дослідницьких умінь, але гнучкий взаємозв'язок і перехід від одного етапу до іншого дозволяє визначити цілісність процесу формування означених умінь.

Коротко розглянемо формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи відповідно кожному етапу.

Метою підготовчого етапу було формування організаційно-пошукових та когнітивно-операційних умінь. На цьому етапі експериментальна робота спрямовувалася на розвиток інтересу та бажання до здійснення самостійних педагогічних досліджень; усвідомлення значущості дослідницьких умінь для майбутньої професійної діяльності; прагнення до постійного оновлення та збагачення знань із основ проведення наукових досліджень у галузі початкової освіти.

З цією метою на проектно-пошуковому й інших етапах під час професійної підготовки у вищих навчальних закладах нами використовувалися такі форми аудиторної і позааудиторної роботи студентів: лекції, практичні заняття, самостійна, індивідуальна робота.

У процесі експериментальної роботи разом із традиційними ми використовували лекції пошукового типу: з запланованими помилками, лекція-візуалізація, лекція-діалог, лекція прес-конференція, проективна лекція з метою формування дослідницьких умінь.

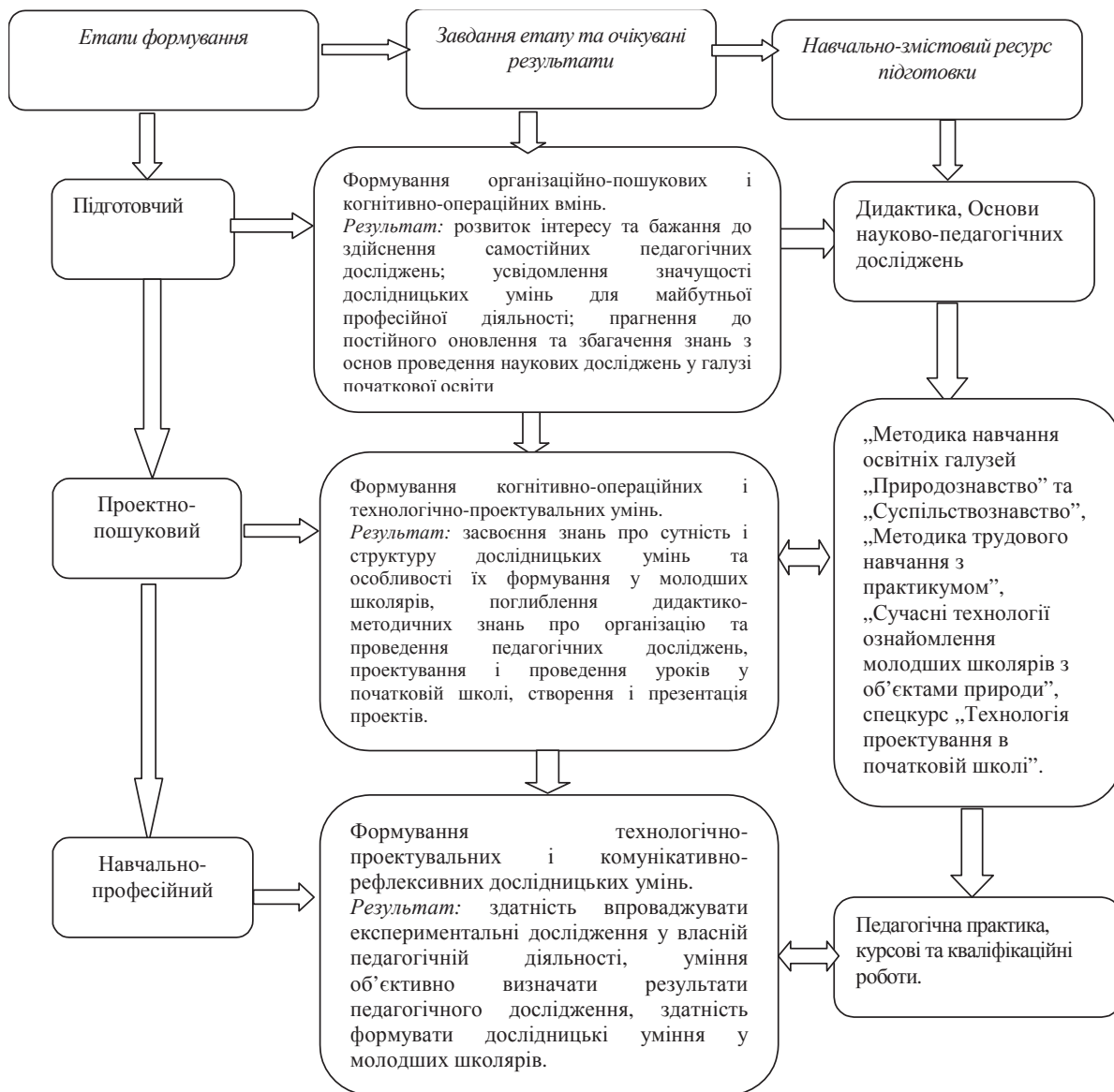

Рис. 1. Поетапність формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності

Названі типи лекцій спрямовувалися на: підвищення інтересу та бажання до здійснення самостійних педагогічних досліджень; забезпечення прагнення до постійного оновлення та збагачення знань із проблем модернізації сучасної початкової освіти.

Крім того, на формування основ організаційно-пошукових і когнітивно-операційних умінь був повністю орієнтований навчальний курс “Основи науково-педагогічних досліджень”. Аби підсилити спрямованість дисципліни на формування дослідницьких умінь майбутніх учителів, нами здійснювалося коригування змісту навчальних занять і доповнення їх власними розробками.

Метою проектно-пошукового етапу експериментального навчання було формування когнітивно-операційних і технологічно-проектувальних дослідницьких умінь. Її було реалізовано через доповнення окремих дис-

циплін циклу професійно зорієнтованої підготовки навчального плану на пряму підготовки 6.010102 “Початкова освіта”, спеціальності 7.01010201 “Початкова освіта” (“Методика навчання освітніх галузей “Природознавство” та “Суспільствознавство”, “Методика трудового навчання з практикумом”, спецкурсу “Технологія проектування в початковій школі”) навчально-дослідницькими завданнями. Вони активно впроваджувалися під час теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Зокрема, в межах вивчення курсу “Методика навчання освітніх галузей “Природознавство” та “Суспільствознавство” в початковій школі” було проведено проєктивну лекцію “Технологія проектування на уроках з курсів “Я і Україна” та “Природознавство” в початковій школі”. Разом із аудиторними формами передбачалася організація самостійної та індивідуальної роботи, яка спрямовувалася на поглиблене формування когнітивно-операційних і технологічно-проєктувальних умінь.

Наприклад, у процесі вивчення навчальної дисципліни “Методика трудового навчання з практикумом” метою самостійної роботи було теоретичне осмислення студентами їхньої практичної діяльності в початковій школі, оскільки зазначений курс органічно поєднується з педагогічною практикою, де застосовуються набуті ними дослідницькі вміння.

Самостійна робота включала: вивчення окремих питань теми, передбачених навчальною програмою; підготовку до виступу на практичному занятті та забезпечувала формування організаційно-пошукових і когнітивно-операційних дослідницьких умінь.

Індивідуальна робота з курсу “Методика трудового навчання з практикумом” передбачала створення творчого проєкту (за самостійно обраною темою) та виготовлення виробів, які виступають об’єктами праці на уроках трудового навчання в початковій школі [3]. У процесі її виконання створювалися умови для якнайповнішої реалізації творчих можливостей майбутніх фахівців через індивідуально-спрямований розвиток здібностей, пошукову та творчу діяльність.

На проєктно-пошуковому етапі під час експериментального навчання упроваджувався спецкурс “Технологія проектування в початковій школі”, що сприяв формуванню окремих груп умінь, які склали основу нашої класифікації: організаційно-пошукових, когнітивно-операційних, технологічно-проєктувальних і комунікативно-рефлексивних.

Зміст спецкурсу “Технологія проектування в початковій школі” нами було структуровано за принципами: науковості, системності, взаємодії, освітньої рефлексії, міжпредметності.

Основним ресурсним забезпеченням викладання курсу був спеціально розроблений авторський посібник “Технологія проектування в початковій школі” [5]. Методологічні засади та методичний апарат посібника дозволяє поставити навчання на суб’єктну основу, підвищити рівень його персоналізації, що сприяє ефективному досягненню запланованих результа-

тів навчання, а саме: формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи.

Під час упровадження спецкурсу “Технологія проектування в початковій школі” передбачалася проектна діяльність майбутніх учителів початкової школи в процесі проведення практичних, частково на лекційних заняттях і під час самостійної роботи.

Проектна діяльність студентів спрямовувалася на розвиток усіх груп умінь, а саме: організувати справжню дослідницьку, творчу, самостійну діяльність; використовувати різноманітні методи та форми самостійної пізнавальної та практичної роботи; сприяти інтелектуальному розвитку; встановити ділові контакти між викладачами та студентами.

Навчально-професійний етап експериментального навчання передбачав формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі проектної діяльності, забезпечував формування технологічно-проектувальних і комунікативно-рефлексивних дослідницьких умінь. Зокрема, на цьому етапі відбувалося моделювання та проведення уроків із різних предметів початкової школи. Така організація навчального процесу дозволила студентам практично засвоїти основи проектної діяльності.

У контексті нашого дослідження необхідно було підвищити дослідницький характер педагогічної практики для забезпечення формування технологічно-проектувальних умінь. На настановчій конференції з цією метою майбутнім учителям початкової школи було запропоновано індивідуальні теми для розробки уроків із різних предметів початкової школи з включенням завдань дослідницького характеру. Ураховуючи дослідницьку орієнтацію професійно-педагогічної практики, було уточнено програму виробничої практики на основі проектної діяльності.

У межах дисциплін “Методика трудового навчання з практикумом”, “Сучасні технології ознайомлення молодших школярів із об’єктами природи” студенти виконували курсові роботи, які були комплексними дослідженнями і поєднали знання майбутніх учителів початкової школи з дисциплін психолого-педагогічного циклу та сучасних технологій початкового навчання. При виконанні цієї роботи студенти застосовували всі види дослідницьких умінь: когнітивно-операційні, організаційно-пошукові, технологічно-проектувальні та комунікативно-рефлексивні.

Таким чином, основною функцією навчально-професійного етапу було формування технологічного-проектувальних і комунікативно-рефлексивних умінь. Крім того, здійснювався подальший розвиток організаційно-пошукових і когнітивно-операційних умінь, що забезпечувалося на підготовчому та проектно-пошуковому етапах. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що на навчально-професійному етапі відбувалося найбільш інтенсивне формування всіх груп дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Така робота сприяла створенню спеціального професійно зорієнтованого середовища, що забезпечувало оптимальну ре-

алізацію логіки дослідницької діяльності у процесі навчальної діяльності студентів.

Висновки. Отже, логіка експериментального дослідження та розроблена нами поетапність формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи, а саме: застосування різних форм (лекційні, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота), упровадження спецкурсу “Технологія проектування в початковій школі”, орієнтація педагогічної практики на проектну діяльність, оновлення тематики курсових робіт дають підстави стверджувати, що проектна діяльність сприяє підвищенню рівня дослідницьких умінь студентів.

Перспективами подальших пошуків у напрямі дослідження є розробка системи формування дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 “Початкове навчання ” / за заг. ред. В. І. Бондаря. – К., 2006. – 140 с.

2. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року [Електронний ресурс] // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3(12). – С. 11–30. – Режим доступу до журн. : http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/StPrior_12/3.pdf.

3. Крамаренко А. Методика трудового навчання та художньої праці : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напряму підготовки 6.010102 “Початкова освіта”] / Алла Крамаренко, Катерина Донських. – [3-є вид. перероб. і доп.]. – Донецьк : ЛАН-ДОН-XXI, 2011. – 302 с.

4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Видавничий дім “Освіта”, 2011. – 520 с.

5. Степанюк К. Технологія проектування в початковій школі : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закладів напряму підготовки 6.010102 “Початкова освіта”] / Катерина Степанюк. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 154 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015.

Степанюк Е. И. Поэтапность формирования исследовательских умений будущих учителей начальной школы

В статье рассматривается поэтапность формирования исследовательских умений будущих учителей начальной школы. Представлена характеристика подготовительного, поисково-проектного и учебно-профессионального этапов профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы. Акцентируется внимание на особенностях формирования таких групп исследовательских умений: организационно-поисковых, когнитивно-оперативных, технологично-проектных, коммуникативно-рефлексивных.

Ключевые слова: *исследовательские умения, учебно-содержательный ресурс формирования, организационно-поисковые, когнитивно-оперативные, технологично-проектные, коммуникативно-рефлексивные умения.*

Stepaniuk K. Stages of Formation of Research Skills of Future Primary School Teachers

The work is devoted to the problem of stage formation of research skills of future teachers of primary school. Having analyzed the stages of vocational training of the future teachers of primary school. Attention is paid to the classification of research skills of future teachers of primary school that consists of such groups as: organizational and searching,

cognitive and operating, technological and projecting, communicative and reflexive. The process of formation of research skills of future teachers of primary school which is based on theoretical, operating and activity, criterion and estimating blocks has been projected and verified experimentally. On every stage of experimental studies was spared to making of certain types of research skills, but transition from one stage to other allow to define integrity of process of forming of the skills.

It has been also created the sets of assignments to form research skills drawing on project activity while studying such sciences as “Didactics”, “Scientific Fundamentals of Educational Research”, “Methods of Teaching of educational areas “Natural History” and “Social Science”, “Methods of Labor training with practicum”, “Modern Technology of acquaintance junior schoolchildren with the objects of nature”.

Key words: *research skills, training-substantial resource of formation, organizational and searching, cognitive and operating, technological and projecting, communicative and reflexive skills.*